

# Generația Z și liderii politici

## Preferințele celor care au votat pentru prima dată în 2019

■ SERGIU GHERGHINA

[University of Glasgow]

■ PAUL EMANUEL ȚAP

[Babeș-Bolyai University Cluj]

### Abstract

*The presidential elections reflect the electoral support provided to various political leaders. One driver for voting is the citizens' preference for specific features that leaders possess. This article aims to investigate the features that first-time voters appreciate about a political leader. In doing so, it analyzes the preferences of those who voted for the first time in the 2019 presidential elections. These voters belong to the Generation Z and there is little information available about their political preferences. Our exploratory analysis uses individual level data from an original survey conducted between 25 November and 15 December 2019 on a nation-wide sample of 664 first-time voters who cast a vote. The results indicate a combination of preferences that is somewhat unexpected and forms an important basis for further research.*

### Keywords

political leaders; features; profile; first time voters; preferences

### Introducere

Alegerile prezidențiale au la bază competiția între lideri politici care doresc ocuparea funcției de șef al statului. Profilul liderilor politici care candidează variază pe mai multe dimensiuni precum ideologie, experiență politică, domeniul de activitate (profesia anterioară intrării în politică), nivelul de expertiză în domeniul politicilor publice, carismă, dorință de putere, abilități de comunicare sau vârstă<sup>1</sup>. Combinarea acestor caracteristici constituie tipurile sau stilurile de leadership care ne ajută să încadrăm liderii politici în diverse categorii<sup>2</sup>. Profilul de lider politic preferat de alegători este dificil de identificat. Una dintre cauzele care fac dificilă

---

1 Jean Blondel, *Political Leadership: Towards a General Analysis* (London: Sage, 1987); Thomas Poguntke, Paul Webb (eds.), *The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2005); Martha L. Cottam et al., *Introduction to Political Psychology* (London: Routledge, 2015).

2 Juliet Kaarbo, Margaret C. Hermann, 'Leadership styles of prime ministers: How individual differences affect the foreign policymaking process', *The Leadership Quarterly* 9(3), 1998: 243–263; Christine M. Harlen, 'The Leadership Styles of the German Chancellors from Schmidt to Schröder', *Politics & Policy* 30(2), 2002: 347–370; Sergiu Gherghina (ed.), *Party Leaders in Eastern Europe: Personality, Behavior and Consequences* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2020).

această sarcină este faptul că alegerea este contextuală și depinde de factori precum evenimentele contemporane sau profilul celor care candidează. De exemplu, retorica și profilul de lider al lui Donald Trump au avut succes în contextul unei competiții electorale ce se desfășura într-o perioadă în care teama de imigrație în Statele Unite era ridicată, iar contra-candidatul său, Hillary Clinton, avea un trecut profesional presărat de erori și semne de întrebare<sup>3</sup>.

Lăsând la o parte aceste elemente contextuale, este important să cunoaștem ce trăsături ale unui lider politic sunt preferate de alegători. Aceste preferințe pot reprezenta indicatori pentru o serie de aspecte precum valorile prezente în societate – fie ele de lungă durată sau în acel moment – și așteptările care există de la un lider în timpul ocupării funcției. Dacă la nivelul populației unei țări există studii referitoare la preferințele pentru lideri politici, nu știm multe despre cei care votează pentru prima dată. Astfel, rămâne neclar ce fel de caracteristici ale unui lider politic sunt preferate. Acest articol își propune să răspundă acestei întrebări și analizează preferințele celor care au votat pentru prima dată la alegerile prezidențiale din noiembrie 2019 în România.<sup>4</sup> Relevanța științifică a acestui studiu este sporită de faptul că este unul dintre primele studii sistematice ale preferințelor politice exprimate de respondenți din Generația Z. Aceasta din urmă a fost deseori investigată prin prisma relației cu mediul online și cu rețelele de socializare, însă a fost acordată atenție limitată implicării lor în politică<sup>5</sup>.

Pentru această analiza folosim date la nivel individual provenite dintr-un sondaj original, realizat în perioada 25 noiembrie – 15 decembrie 2019, imediat după alegerile prezidențiale, pe un eșantion de 664 de tineri alegători la nivelul întregii țări. Sondajul a inclus doar respondenții care au avut drept de vot pentru prima dată și au votat. Întrebări referitoare la caracteristicile unui lider politic, respondenții având de ales între două opțiuni. Deși studiul de față este unul cu caracter explorativ, considerăm utile și relevante informațiile oferite în perspectiva unor analize ulterioare.

Secțiunea următoare este dedicată unor clarificări conceptuale generale legate de lideri și conducere. Aceasta include și o scurtă discuție despre stilurile și tipurile de leadership politic. A treia secțiune include revizuirea literaturii despre alegerea și preferințele pentru lideri politici. Aceasta este urmată de metodologie și date care oferă detalii despre sondaj și întrebările utilizate. Cea de-a cincea secțiune este dedicată analizei de date, iar concluziile rezumă principalele observații și punctează direcții ulterioare de cercetare.

## Liderii și conducerea

lerarhizarea indivizilor în cadrul unei comunități în funcție de lideri și adepți a reprezentat o realitate a multor forme de organizare socială. Liderii există încă din perioada triburilor nomade primitive, rolul lor fiind acela de a gestiona nevoile grupului: adăpost, siguranță împotriva dușmanilor și hrană<sup>6</sup>. Cu toate acestea,

---

3 Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019).

4 Cei mai mulți dintre cei incluși în acest studiu au avut drept de vot și la alegerile europene din 2019. În cazul articolului de față suntem interesați de votul în alegeri care presupun competiție între lideri politici și de aceea ne axăm exclusiv pe votul în alegerile prezidențiale.

5 Judith Moeller et al., 'Pathway to Political Participation: The Influence of Online and Offline News Media on Internal Efficacy and Turnout of First-Time Voters', *American Behavioral Scientist* 58(5), 2014: 689–700.

6 Jean Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership: A Historical Perspective', in George R. Goethals, Terry L. Price, Thomas Wren (eds.), *Conceptions of Leadership: Enduring Ideas and Emerging Insights* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014), 15–37.

înclinațiile puternice pentru stabilirea și susținerea ierahiilor de dependență din cadrul anumitor grupuri, care să fie influențate de autoritatea pe care o insuflă conceptul de putere, nu este caracteristică numai omului. Există studii care atestă faptul că acest tip de înclinații se regăsește și în cadrul lumii animale, afirmație atestată de diferitele studii efectuate asupra primatelor<sup>7</sup>.

Există multe definiții ale conceptului de lider. Pentru unii cercetători liderul este „persoana care trasează anumite direcții și influențează persoanele să le urmeze”<sup>8</sup>. De asemenea, „liderul este acea persoană care reușește să-i facă pe ceilalți să-l urmeze, iar acest tip de relație trebuie să fie una de prietenie”<sup>9</sup>. Liderul poate să fie definit drept acel individ „care a acționat primul, a fost un exemplu pentru ceilalți membri ai grupului, acesta fiind urmat, pur și simplu”<sup>10</sup>. Un lider este definit și din perspectiva anumitor trăsături de ordin psihologic. Aceștia sunt, în general, persoane extrem de motivate, ambițioase, tenace, energice, care sunt atrase de dorința de a conduce, dar nu de a căuta puterea. În plus, adevărații lideri sunt onești, integri, au o încredere crescută în propria persoană, sunt stabili din punct de vedere emoțional, au abilități cognitive dezvoltate și își cunosc foarte bine domeniul de expertiză<sup>11</sup>.

Fiecare dintre definițiile expuse anterior au în comun faptul că imaginea unui lider este asociată, aproape de fiecare dată, cu o persoană care, într-o formă sau alta, realizează un act de conducere. Astfel, putem observa relația conceptuală dintre lider și conducere.

Conducerea reprezintă o caracteristică universală a societăților umane, care se formează aproape „instantaneu în momentul în care se cristalizează un anumit grup, oamenii fiind înclinați, din punct de vedere biologic, să realizeze o serie de relații de tipul lider-adept”<sup>12</sup>. În plus, conducerea poate fi definită drept un fenomen al puterii, iar puterea, în acest caz, reprezintă „procesul prin care cel ce o deține, poate face ca cei care sunt supuși acesteia să facă lucruri pe care altfel nu le-ar face”<sup>13</sup>. Conducerea este exercitată de sus în jos, după principiul conform căruia, „liderul este plasat deasupra grupului, puterea fiind aplicată asupra unui număr mare de oameni, deseori pentru o perioadă substanțială de timp”<sup>14</sup>.

De asemenea, este foarte important să reliefăm diferențele dintre conducător, lider, manager, vizionar sau guru, deoarece, în pofida faptului că fiecare dintre aceștia exercită un act de conducere, modul în care se realizează acesta diferă.

Conducătorul este acea persoană care știe cum să folosească puterea pentru a forța lucrurile să se întâmple (Hitler, Stalin, etc.). Liderul este o persoană care este urmată de ceilalți, voluntar, nu prin forță, din această categorie făcând parte persoanele care au un anumit farmec, carismă sau credibilitate. Managerul este persoana care știe să organizeze lucrurile, să mențină „funcționarea mașinăriei”, aceștia sunt atenți la detalii și delegă responsabilități. Vizionarii sunt cei care pot face mai mult decât să perpetueze status-quo-ul, aceștia având capacitatea de a articula un anumit

---

7 Fred H. Willhoite, 'Primates and Political Authority: A Biobehavioral Perspective', *American Political Science Review* 70(4), 1976: 1110–1126.

8 Padmakumar Ram, Venugopal Prabhakar Gantasala, 'Leadership Styles and Perceived Organizational Politics as Predictors of Work Related Outcomes', *European Journal of Social Sciences* 15(1), 2010, 40.

9 Willhoite, 'Primates and Political Authority', 1120.

10 Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership', 15.

11 Shelley A. Kirkpatrick, Edwin A. Locke, '6100 – Unit 1 – Leadership: do traits matter?', *Academy of Management Executive* 5(2), 1991: 48–60.

12 Mark Van Vugt, Brian R. Spisak, 'Sex differences in the emergence of leadership during competitions within and between groups', *Psychological Science* 19(9), 2008: 854.

13 Jean Blondel et al., *Political Leadership, Parties and Citizens* (New York: Routledge, 2010), 30.

14 Blondel et al., *Political Leadership*, 30.

obiectiv într-o asemenea manieră încât oamenii să-l creadă ca fiind real, iar guru este acea persoană care joacă rolul de lider spiritual și a cărui prezență inspiră binele în ceilalți.<sup>15</sup>

Această clasificare conceptuală este relevantă din două motive. Primul este acela că este important să se conștientizeze diferențele dintre concepte pentru a se evita utilizarea eronată a acestora, având în vedere că sunt similare. Cel de-al doilea motiv rezidă în reliefaarea ideii conform căreia un lider adevărat este urmat de către ceilalți într-o manieră voluntară, această atitudine fiind marcată de calitățile care defiesc un lider și care însuflă un nivel ridicat de încredere adeptilor. După cum afirma Aristotel, „virtutea liderilor se bazează pe încrederea lor morală și implică acțiuni voluntare care sunt guvernate de bunătate”<sup>16</sup>. Relația dintre lider și adepți trebuie să fie „bazată pe încredere, obligativitate, angajament, emoție, și trebuie să cuprindă o viziune comună asupra binelui, aceștia influențându-se reciproc”<sup>17</sup>.

Astfel, în general, liderii trebuie să-și dezvolte capacitatea de a gestiona complexitatea diferitelor persoane cu care interacționează. Aceștia trebuie să poată „identifica punctele slabe și cele forte ale oamenilor, să aprecieze diferențele individuale, să înțeleagă stereotipurile culturale, să fie respectuoși, să creeze o imagine pe care să o poată vinde, să primească și să obțină suport, să dezvolte abilități de comunicare și să gestioneze resursele existente”<sup>18</sup>.

### *Stilurile, tipurile și leadership-ul politic*

Secțiunea precedentă a evidențiat o serie de aspecte generale cu privire la conceptul de lider, acțiunea de a conduce, respectiv valorile care trebuie să guverneze relația de tipul lider-adept. Cu toate acestea, este fundamental să se reliefeze diferența dintre tipurile de lideri, în funcție de domeniul de expertiza al acestora.

Liderii militari, care întruchiează imaginea autorităților legitime, emit ordine, iar subordonații acestora sunt obligați să le respecte. Liderii diferitelor organizații sau grupuri, atribuie diferite sarcini în funcție de obiectivele care trebuie atinse. În schimb, liderul politic (care este și punctul central al analizei) comunică, în mod direct, cu populația, cu scopul de a cauta sprijin pentru implementarea politicilor pe care le promovează<sup>19</sup>. Astfel, în pofida faptului că un lider trebuie să-i inspire pe adepții săi, să-i facă să-l urmeze, dar nu prin forță sau împotriva voinței lor, și să creeze o relație de prietenie, este imperios necesar să înțelegem că tipurile de lideri și leadership diferă în funcție de diferitele domenii de expertiză.

Leadership-ul politic este esențial pentru a se ajunge la un anumit consens și a evita impunerea constrângerilor<sup>20</sup>. În societățile democratice au fost identificate trei funcții ale liderilor și ale leadership-ului politic, oglindite în imaginea guvernării:

Guvernarea este văzută drept o modalitate de a se îmbunătăți coordonarea și a se furniza un leadership strategic (liderii trebuie să fie capabili să genereze idei politice prin negociere și comunicare). Guvernarea este un

---

15 Donella H. Meadows, 'The Question Of Leadership: A good leader sets the right goals, gets things moving, and helps us discover that we already know what to do', *The Donella Meadows Project. Academy for Systems Change* (1991): 3, <http://donellameadows.org/archives/the-question-of-leadership-a-good-leader-sets-the-right-goals-gets-things-moving-and-helps-us-discover-that-we-already-know-what-to-do/>, accesat 21.10.2020.

16 Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership', 18.

17 Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership', 18.

18 Szu-Fang Chuang, 'Essential Skills for Leadership Effectiveness in Diverse Workplace Development', *Online Journal for Workforce Education and Development* 6(1), 2013: 4.

19 Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership'.

20 Gregg R. Murray, J. David Schmitz, 'Caveman Politics: Evolutionary Leadership Preferences and Physical Stature', *Social Science Quarterly* 92(5), 2011: 1215–1235.

rezultat al complexității contextului de guvernare (se remarcă acea capacitatea de adaptare a liderului politic), iar susținătorii trebuie să-și manifeste fidelitatea lor față de lider (leadership-ul politic trebuie să fie pe placul populației, iar liderii politici trebuie să iasă în evidență și să ofere soluții)<sup>21</sup>.

Leadership-ul este considerat, prin urmare, ca fiind responsabil de performanța organizației, a guvernului sau a societății în interiorul căreia este implementat. Cu toate acestea, eficiența acestuia este definită din perspectiva stilului de leadership utilizat de persoana care se află la conducere, dar și de modul în care acel stil este perceput de către adepți. De exemplu, în științele sociale există o tipologie de tipuri de lider ce propune ca forme extreme liderii tranzacționali și transformaționali<sup>22</sup>. Acestea sunt ideal-tipuri întâlnite rareori în această formă în realitate, dar caracteristicile lor sunt relevante din perspectiva analitică. Un lider tranzacțional va tinde întotdeauna să-și formuleze strategiile de leadership din perspectiva principiului *recompensă-pedeapsă*, pentru a motiva fiecare persoană să lucreze la capacitatea maximă pe care o poate atinge. Liderii transformaționali pun foarte mult accentul pe performanța de grup, întărirea legăturilor dintre lideri și adepți, dar, în același timp, doresc ca fiecare persoană să-și atingă potențialul maxim<sup>23</sup>. Două dintre trăsăturile cele mai importante ale liderilor și ale strategiilor de leadership au fost marcate de „dominare, care se concentrează pe sarcină, respectiv cooperare, care se axează pe relații. În zilele noastre, dominarea a ajuns să fie mai puțin utilă, iar cooperarea a început să fie din ce în ce mai necesară în cadrul leadership-ului”<sup>24</sup>.

## Alegerea și preferințele pentru lideri politici

Dreptul de alegere a liderilor politici reprezintă unul dintre elemente definitorii ale regimurilor democratice. Alegerile politice concretizează o serie de legături între cetățeni și oficiali, iar alegerile electoratului ocupă o poziție centrală în ceea ce privește dinamica proceselor de formare a politicilor și funcționare a instituțiilor politice<sup>25</sup>. Astfel, participarea populației în ceea ce privește alegerea liderilor politici reprezintă „piatra de temelie a cetățeniei și a democrației liberale”<sup>26</sup>. De asemenea, exercitarea dreptului de a alege un lider politic poate să fie descrisă drept o activitate colectivă care este întreprinsă pentru atingerea unui scop comun, deoarece „atunci când o persoană votează, fiecare individ care are aceeași preferință beneficiază de o creșterea a posibilității de a ieși rezultatul dorit”<sup>27</sup>.

---

21 FilipeTeles, 'Political leaders: the paradox of freedom and democracy', *Revista Enfoques* 10(16), 2012: 124–125.

22 Bruce J. Avolio, Bernard M. Bass, Dong I. Jung, 'Re-examining the components of transformational and transactional leadership using the Multifactor Leadership', *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 72(4), 1999: 441–462; Bruce J. Avolio, Francis J. Yammarino, 'Transformational and Charismatic Leadership', in *Transformational and Charismatic Leadership: The Road Ahead* (Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2013), xxvii–xxxiii.

23 Ram, Prabhakar, 'Leadership Styles'.

24 Austin Lee Nichols, 'What Do People Desire in Their Leaders? The Effect of Leadership Experience on Desired Leadership Traits', *Leadership & Organization Development Journal* 16(3), 1995: 3.

25 Clem Brooks, 'Voters, Satisficing, and Policymaking: Recent Directions in the Study of Electoral Politics', *Annual Review of Sociology* 32(1), 2006: 191–211.

26 James Sloam, 'Young people are less likely to vote than older citizens, but they are also more diverse in how they choose to participate in politics', London School of Economics and Political Science, 2013: 1.

27 James H. Fowler, Laura A. Baker, Christopher T. Dawes, 'Genetic variation in political participation', *American Political Science Review* 102(2), 2008: 233.

Alegerea unui lider politic este influențată, atât de un anumit context, cât și de o serie de preferințe și factori personali<sup>28</sup> Conceptul de preferință, cu referire liderii politici, poate să fie definit drept o evaluare comparativă a unui set de obiecte<sup>29</sup> sau candidați pentru acea funcție. Alegerile politice au fost mult timp explicate ca produse ale minții sau voinței, acestea fiind influențate de timp, loc, limbă și cultură, alegerea fiind mai degrabă produsul unui calcul personal, decât social<sup>30</sup>

### *Preferințele alegătorilor față de liderii politici*

Genetica comportamentală și factorii de mediu joacă un rol fundamental, atât în cazul conturării percepțiilor votanților față de formarea preferințelor cu privire la alegerea liderilor politici, cât și în ceea ce privește atitudinile și implementarea strategiilor de leadership ale candidaților, care în urma alegerilor, au ajuns în postura de lideri<sup>31</sup>. Astfel, atitudinile cu privire la preferințele politice și implicit la alegerea unui lider politic sunt influențate atât de factorii ereditari, deoarece, trăsăturile de personalitate sunt de cele mai multe ori moștenite, iar acest lucru influențează inclusiv afinitățile politice, cât și de factorii de mediu, care sunt marcați de sociabilitatea alegătorilor, respectiv dorința de apartenență la un grup<sup>32</sup>. Din cealaltă perspectivă, aspectele de ordin biologic pot influența atracția liderului politic pentru utilizarea anumitor strategii. Spre exemplu, există studii care susțin faptul că dorința de utilizare, din partea liderului politic, a forței pentru a rezolva disputele internaționale este strâns legată de circumferința bicepsului acestuia, acesta fiind un exemplu elocvent care demonstrează modul prin care caracteristicile fizice influențează factorii psihologici<sup>33</sup>.

Pornind de la cele expuse anterior, în momentul în care indivizii trebuie să facă o alegere cu privire la liderii politici care să-i reprezinte, aceștia susțin faptul că preferă un lider politic, sincer, care să aibă capacitatea de a vorbi liber, dar în același timp simplu, un lider care să-și recunoască greșelile și limitele și care să fie deschis multiplelor perspective de gestionare a unor situații. De asemenea, oamenii își doresc un lider politic care să promoveze o poziție morală, înaintea uneia ideologică, care să lupte pentru populație și care să susțină egalitatea și moralitatea<sup>34</sup>.

Dincolo de această înșiruire a preferințelor indivizilor față de liderii politici, există numeroase alte studii care se axează analizarea acestor aspecte. Astfel, oamenii preferă acei lideri politici a căror tonalitate vocală este mai gravă. Vocile groase sunt percepute ca fiind mai dominante, aceasta fiind o caracteristică naturală pentru un lider. Tonalitatea vocală gravă este asociată cu imaginea puterii, competenței, dar și a înțelepciunii, datorită faptului că vocea devine mai gravă odată cu trecerea anilor. Pornind de la acest raționament, se poate afirma faptul că persoanele cu vârste cuprinse între 40-50 de ani au șanse mult mai mari să fie alese în funcția de lideri politici datorită faptului că la acea vârstă, tonalitatea vocală este cea mai scăzută<sup>35</sup>.

---

28 James N. Druckman, Arthur Lupia, 'Mind, Will and Choice', in Goodin, R. E. și Tilly, C. (eds.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 97–113.

29 James N. Druckman, Arthur Lupia, 'Preference Change in Competitive Political Environments', *Annual Review of Political Science* 19(1), 2016: 13–31.

30 Druckman, Lupia, 'Mind'.

31 John R. Alford, Carolyn L. Funk, John R. Hibbing, 'Are political orientations genetically transmitted?', *American Political Science Review* 99(2), 2005: 153–167; Joshua D. Kertzer, Dustin Tingley, 'Political Psychology in International Relations: Beyond the Paradigms', *Annual Review of Political Science* 21, 2018: 319–339.

32 Alford, Funk, Hibbing, 'Are political orientations'.

33 Kertzer, Tingley, 'Political Psychology'.

34 Meadows, 'The Question Of Leadership'.

35 Casey A. Klofstad, Rindy C. Anderson, Stephen Nowicki, 'Perceptions of competence, strength, and age influence Voters to select leaders with lower-pitched voices', *PLoS ONE* 10(8), 2015: 1–14.

Continuând linia argumentativă bazându-ne tot pe factorii de ordin biologic, s-a evidențiat o preferință crescută a alegătorilor pentru liderii cu o statură fizică mai mare. De-a lungul timpului, oamenii înalți au fost asociați cu imaginea conducătorilor eficienți, curajoși și puternici. Acest factor a evoluat odată cu istoria umanității, conservând-se și proiectându-se în contemporaneitate. Există studii care atestă faptul că între 1789-2008, candidatul cel mai înalt, a câștigat alegerile prezidențiale din SUA<sup>36</sup>. De asemenea, înălțimea indivizilor este asociată și cu succesul în carieră, aceștia câștigând, în medie, mai mult decât persoanele cu o statură mai mică, înălțimea și succesul nefiind aplicate numai în cazul politicianului<sup>37</sup>.

Preferințele indivizilor pentru anumiți lideri politici nu sunt influențate numai de factori biologici. În momentul în care aleg, aceștia iau în calcul și alte aspecte precum sexul, averea și educația candidaților. În plus, alegătorii preferă acei lideri politici ale căror trăsături consideră că sunt cele mai asemănătoare cu ale lor, mai ales dacă privim din perspectiva ideologiilor și ale partidelor politice<sup>38</sup>, această atitudine fiind influențată de principiul asemănare-atracție, dar și de ideea de personalizare a politicii, în funcție de trăsăturile alegătorilor și ale candidaților. Astfel, alegătorii vor prefera de multe ori un lider politic care are un set de valori și viziuni similare cu ale lor, dar și unul care promovează o serie de strategii politice de perspectivă și care se bucură de o popularitate crescută în mass-media<sup>39</sup>.

Experiența anterioară a candidatului funcționează ca un imbold pentru influențarea preferințelor indivizilor cu privire la alegerea liderului politic. Candidatul care nu a mai experimentat funcții similare în trecut, poate să fie perceput ca fiind mai puțin meritoriu pentru funcția de lider politic, decât altul care a experimentat multiple alte funcții similare. Acestea fiind spuse, experiența anterioară a candidatului contează foarte mult și de cele mai multe ori influențează alegătorii când vine vorba de preferințele acestora. Acest principiu se aplică și în alte domenii, nu numai în sfera politică<sup>40</sup>.

Alte studii atestă faptul că preferințele oamenilor în ceea ce privește tipul de lideri politici pe care îi preferă sunt influențate de nivelul de empatie pe care îl însuflă candidatul. Astfel, în momentul în care, în timpul unui studiu, nu a fost menționată afilierea ideologică sau apartenența la un partid politic a unui candidat, votanții, au fost înclinați să aleagă persoana cea mai expresivă și care a fost capabilă să empatizeze cel mai bine cu auditoriul<sup>41</sup>. În pofida faptului că alegerea liderului politic este influențată într-o măsură considerabilă de apartenența la un partid politic sau promovarea unei anumite ideologii care este favorabilă trăsăturilor psihologice ale electoratului<sup>42</sup>, factorii de ordin emoțional joacă un rol important când vine vorba de conturarea preferințelor individuale față de un lider politic.

Modul în care este construită imaginea candidatului influențează într-o măsură puternică preferințele populare în materie de alegeri prezidențiale. Aparența fizică a candidatului produce o imagine clară a caracterului personal al acestuia,

36 Gregg R. Murray, David J. Schmitz, 'Caveman Politics: Evolutionary Leadership Preferences and Physical Stature', *Social Science Quarterly* 92(5), 2011: 1215-1235.

37 Anne Case, Christina Paxson, 'Stature and Status: Height, Ability, and Labor Market Outcomes', *Journal of Political Economy* 116(3), 2015: 499-532.

38 Gian Vittorio Caprara, Philip G. Zimbardo, 'Personalizing politics: A congruency model of political preference', *American Psychologist* 59(7), 2004: 581-594

39 Gian Vittorio Caprara et al., 'When likeness goes with liking: The case of political preference', *Political Psychology* 28(5), 2007: 609-632.

40 Nichols, 'What Do People Desire'.

41 Laura R. Stroud, Jack Glaser, Peter Salovey, 'The Effects of Partisanship and Candidate Emotionality on Voter Preference', *Imagination, Cognition and Personality* 25(1), 2005: 25-44.

42 Claudio Barbaranelli et al., 'Voters' personality traits in presidential elections', *Personality and Individual Differences* 42(7), 2007: 1199-1208

iar modul în care arată, se îmbracă și vorbește, reprezintă trei dintre caracteristicile principale când vine vorba de preferințele oamenilor față de un lider politic. Acesta este și unul dintre motivele principale pentru care campaniile de imagine sunt atât de importante în timpul alegerilor prezidențiale. Oamenii vor un lider care să vorbească clar, coerent și concis, dar în același timp care să fie și atent la modul în care arată<sup>43</sup>.

Preferințele oamenilor pentru un anumit lider politic sunt influențate și de anumiți factori de ordin extern sau de gen, aceste aspecte justificând preferințele alegătorilor pentru alegerea unei femei sau a unui bărbat în funcția de lider. Dacă abordăm o perspectivă tradițională, bărbații sunt mai capabili și mai dornici decât femeile să-și asume rolul de lider, mai ales în momentul în care facem referire la diferite competiții inter-grupale. Cu toate acestea, femeile, posedă o capacitate mai mare de a menține coeziunea unui grup și a gestiona situațiile de ordin intern. Astfel, preferințele oamenilor cu privire la alegerea unei femei sau a unui bărbat pentru funcția de lider politic, poate să fie influențată de amenințările cu care se confruntă grupul respectiv. Dacă populația are nevoie de un stil de conducere ierarhic, care este mai potrivit pentru a se angaja în gestionarea anumitor probleme inter-grupale, oamenii vor alege un bărbat, iar dacă alegătorii doresc un leadership de tip egalitarist și comunitar, care să se axeze pe rezolvarea problemelor interne, există posibilitatea ca și o femeie să fie aleasă pentru funcția de lider politic<sup>44</sup>.

În plus, oamenii vor alege, aproape de fiecare dată un lider care este carismatic. Cărsima nu trebuie „să fie definită din perspectiva calităților personale ale liderului, ci mai degrabă prin modul în care populația îl percepe pe acesta. În esență, nu cărsima este cea care contează, în sine, ci abilitatea liderului de a crea o relație carismatică cu alegătorii”<sup>45</sup>.

În ceea ce privește preferința oamenilor pentru liderii politici de tipul generalist sau specialist, păreriile acestora nu sunt foarte bine evidențiate. Din perspectiva alegătorilor, contează mai mult eficiența unui lider, decât formarea profesională a acestuia. Dintr-o perspectivă politică, „generalistii și specialiștii nu sunt definiți, neapărat, prin prisma caracteristicilor individuale, precum formarea profesională, ci mai degrabă, prin poziția și rolul acestora în cadrul sistemului guvernamental”. Specialiștii sunt „acele persoane care dețin un nivel de familiarizare cu un corp de cunoștințe, iar generalistii se preocupă de eficiența generală și reformele la nivel guvernamental”<sup>46</sup>. Același studiu atestă faptul că o educație generalistă este mai potrivită pentru carierele de leadership, pentru că „ascensiunea guvernantei necesită o mai mare flexibilitate și dezvoltare a carierei generaliste, liderii trebuind să facă față multiplelor provocări care provin din diferite domenii de expertiză”<sup>47</sup>. Astfel, putem afirma faptul că oamenii preferă un leadership eficient, iar acest lucru nu contează dacă vine din partea unui specialist sau a unui generalist.

Puterea este o componentă importantă a leadership-ului, însă nu toți oamenii puternici pot să fie lideri<sup>48</sup> și cu atât mai mult lideri politici, titlu care necesită un nivel ridicat de pregătire profesională și dedicare. Există studii care

---

43 Shawn W. Rosenberg et al., 'The Image and the Vote: The Effect of Candidate Presentation on Voter Preference', *American Journal of Political Science* 30(1), 1986: 108–127.

44 Van Vugt, Spisak, 'Sex differences'.

45 Boas Shamir, 'Ideological position, leaders' charisma, and voting preferences: Personal vs. partisan elections', *Political Behavior* 16(2), 1994: 266.

46 Werner Jann, Kai Wegrich, 'Generalists and specialists in executive politics: Why ambitious meta-policies so often fail', *Public Administration* (June), 2019: 3.

47 Jann, Wegrich, 'Generalists and specialists'.

48 Filipe Teles, 'Political leaders: the paradox of freedom and democracy', *Revista Enfoques* 10(16), 2012: 113–131.



sustin faptul că un anumit bagaj de trăsături nu reprezintă o garanție pentru un lider bun, dar cu toate acestea liderii se diferențiază, în general, de oamenii de rând. Astfel, putem afirma că „liderii se și nasc, dar se și formează”, marcându-se combinația dintre factorii biologici și cei de mediu<sup>49</sup>, iar liderii politici, dincolo de trăsăturile individuale și preferințele alegătorilor, trebuie să-și formeze un anumit temperament specific politicului, prin care să poată interacționa la scară largă, să se facă plăcuți de populație și să se implice într-o manieră eficientă în ceea ce privește organizarea vieții sociale la scară largă<sup>50</sup>.

## Metodologie și date

Pentru investigarea tipurilor de lideri preferate de tinerii care votează pentru prima dată utilizăm un sondaj original realizat online între 25 noiembrie și 15 decembrie 2019 pe un eșantion de 664 de respondenți. Sondajul a inclus doar acele persoane care au avut drept de vot pentru prima dată și au votat. Eșantionul este de conveniență, fiind imposibil de obținut un eșantion probabilistic reprezentativ din cauza faptului că nu sunt cunoscute caracteristicile universului populației pe care realizăm eșantionarea. Nu avem date care să indice profilul celor care au votat pentru prima dată în aceste alegeri. Astfel, suntem conștienți că rezultatele sondajului nu pot fi generalizate la întreaga populație, însă observațiile rămân relevante prin prisma noutății lor și diversității respondenților din eșantion. Diversitatea este reflectată la nivelul câtorva variabile legate de comportamentul electoral precum interesul pentru politică, urmărirea campaniei electorale, candidatul cu care au votat, dar și al caracteristicilor socio-demografice precum vârstă sau mediul de rezidență. Chestionarul a fost adresat celor născuți în 1999-2001 deoarece aceștia nu au avut drept de vot în 2016 la precedentele alegeri naționale. Chiar dacă au existat doar trei valori în ceea ce privește vârsta, chiar și pe această dimensiune a existat variație: 31% dintre respondenți sunt născuți în 1999, 49% în 2000 și 20% în 2001. Deși marea majoritate a respondenților sunt studenți (83%), eșantionul include elevi la liceu (12%) sau la postliceală (1%), angajați cu normă întreagă (2,5%) și șomeri fără a studia în prezent (1,5%).

Chestionarul a fost distribuit exclusiv online deoarece avea unele componente interactive, prin intermediul mai multor grupuri de Facebook. A fost încurajată distribuirea sa prin metoda „bulgărelui de zăpadă” (snowball) care presupunea ca respondenții care completau distribuiau mai departe cunoscuților lor. Analiza de față include cele 664 de răspunsuri complete la chestionar fără a include respondenții care au abandonat pe parcurs. Fiecare respondent a avut posibilitatea să evite aproape orice întrebare dacă nu dorea să răspundă, rezultând astfel o mică variație în ceea ce privește numărul răspunsurilor pentru fiecare întrebare. Sondajul a fost precedat de un studiu-pilot în perioada 10-18 noiembrie pe un eșantion experimental de câteva zeci de persoane în care s-a verificat gradul de înțelegere a întrebărilor și unde ar putea interveni probleme de completare. Chestionarul a fost finalizat în urma discuției cu unii dintre respondenți.

Variabilele centrale ale acestei analize – preferințele pentru trăsăturile unor lideri politici – au fost surprinse prin intermediul unei întrebări care solicita respondenților să aleagă între două trăsături diferite ale unui lider politic. Textul acesteia era: „Dacă ar trebui să alegeți între două tipuri de lider politic, pentru

49 Kirkpatrick, Locke, '6100 – Unit 1 – Leadership', 59.

50 John R. Alford, John R. Hibbing, 'Personal, interpersonal, and political temperaments', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 614(1), 2007: 196–212.

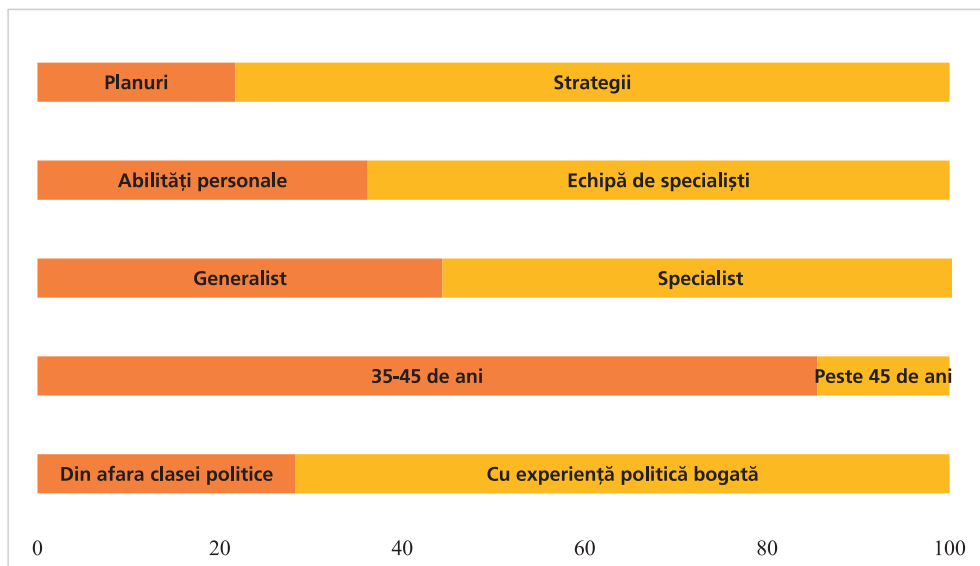
care ați opta?”. Repondenților li se cerea să aleagă una dintre cele două opțiuni pentru următoarele variante de răspuns: a) din afara clasei politice sau bogată experiență politică, b) între 35 și 45 de ani sau peste 45 de ani, c) generalist (se pricepe câte puțin la multe domenii) sau specialist (se pricepe mult la puține domenii), d) cu abilități personale de rezolvare a problemelor sau cu o echipă dedicată rezolvării problemelor și e) are planuri pe termen scurt și mediu sau preferă strategii pe termen lung.

Analiza va include și o corelație între preferința pentru aceste tipuri și câteva variabile generale legate de satisfacția față de funcționarea democrației în România, interesul pentru politică, participarea politică sau auto-poziționarea pe axa stânga dreapta. Prima variabilă este satisfacția democratică și este măsurată prin intermediul întrebării „Cât de mulțumit / ă sunteți de felul în care funcționează democrația în România?”. Răspunsurile au fost înregistrate pe o scală ordinală codată ascendent între „deloc” (1) și „foarte mulțumit / ă” (5). Interesul pentru politica din România a fost măsurat prin răspunsul la întrebarea directă despre acest aspect, răspunsurile fiind înregistrate pe o scală ordinală ascendentă ce varia de la „deloc” (1) până la „foarte interesat/ă”. Participarea politică este un index de trei variabile care întrebau respondenții dacă în ultimele 18 luni au participat la alegeri într-un referendum, protest sau au semnat o petiție. Valorile indexului variază de la 0 pentru respondenții care nu au avut niciuna dintre aceste activități până la o valoare de 3 pentru cei care le-au realizat pe toate. Auto-poziționarea pe axa stânga-dreapta a presupus mutarea unui cursor între 1 (extremă stânga) și 10 (extremă dreapta) ca răspuns la întrebarea „În politică se vorbește despre stânga și dreapta. Folosind scala de mai jos unde v-ați poziționa dvs.?”.

## Trăsăturile liderilor politici

Graficul 1 include distribuția procentuală a respondenților pentru fiecare versiune de răspuns oferită celor cinci itemi menționați mai sus. Cum se putea alege doar una dintre cele două opțiuni, suma procentelor este 100. Unele dintre rezultate contravin așteptărilor, cel puțin la o primă vedere. Când au fost întrebați dacă preferă un lider care vine din afara clasei politice sau unul cu bogată experiență politică, doar puțin peste un sfert dintre tinerii care au votat prima dată (28,3%) au afirmat că preferă un lider care să aparțină primei categorii. Aproape trei sferturi dintre cei care au răspuns la sondaj (71,7%) preferă un lider cu experiență politică bogată. Această observație indică două aspecte relevante. Primul este acela că tinerii alegători consideră că experiența este o caracteristică importantă a unui lider politic. Din moment ce sondajul a fost realizat în contextul alegerilor prezidențiale, aceste observații se aplică în principal liderilor care doresc să ocupe poziția de șef al statului. Al doilea aspect este acela că există susținere limitată pentru candidații care vin din afara clasei politice. Deși numărul liderilor politici din Europa fără bogată experiență politică este în creștere după anul 2000 comparativ cu precedenta perioadă, cei născuți în România odată cu schimbarea acestei tendințe nu se aliniază. Orientarea către candidații cu bogată experiență politică poate fi rezultatul influenței familiei. Dacă aceasta din urmă există, s-a manifestat până în momentul plecării de acasă. Cu datele colectate am putut compara tinerii alegători care locuiesc cu părinții cu cei care locuiesc independent de părinți atât în aceeași localitate, cât și în alte localități. Nu există diferențe semnificative între aceste trei grupuri: cei care locuiesc în prezent cu părinții nu sunt mai orientați către un lider cu experiență politică bogată comparativ cu cei care nu mai locuiesc cu părinții.

**Graficul 1: Distribuția preferințelor respondenților pentru caracteristicile liderilor politici**



**Notă:** Numărul respondenților pentru fiecare dintre acești itemi a fost cuprins între 639 și 642.

Pentru următorul item nu este surprinzător că marea majoritate a respondenților (85,5%) optează pentru un lider politic tânăr. Vârsta de 35 de ani a fost utilizată în întrebare deoarece este criteriul menționat de Constituție pentru a candida la președinție. Această preferință este parțial contradictorie cu cea de dinainte în care se preferau candidați cu experiență politică bogată. Este adevărat că aceasta din urmă poate fi dobândită și până la 40 de ani dacă liderul politic începe cariera politică foarte devreme, însă probabilitatea ca cei de peste 45 de ani să fie mai experimentați politic este mai mare. Doar 18% dintre cei care preferă un candidat cu bogată experiență politică au afirmat că își doresc să aibă peste 45 de ani.

În ceea ce privește opțiunea pentru un lider politic în funcție de profunzimea cunoștințelor din diverse domenii, preferințele sunt împărțite relativ egal. Aproape 45% dintre respondenți preferă un lider politic ce are cunoștințe din multe domenii chiar dacă acestea sunt generale, fără a putea discuta elemente specifice. Ceilalți 55% dintre respondenți preferă un lider cu un profil de specialist, care cunoaște foarte bine câteva domenii. Această din urmă preferință are sens mai ales dacă privim preferințele pentru următorul item la care aproape două treimi dintre respondenți (63,8%) au indicat că doresc un lider înconjurat de specialiști, decât să posede personal abilități de rezolvare a multiplelor probleme. Astfel, nu este necesar ca liderul să acopere mai multe domenii atât timp cât poate crea o echipă care să îl ajute. Preferința pentru o echipă de specialiști din spatele liderului indică o înțelegere profundă a felului în care funcționează politica în perioada contemporană. Deși România are exemplul recent al unui președinte de țară care pune accentul pe calitățile sale personale în abordarea problemelor (Traian Băsescu), mulți dintre tinerii alegători consideră poziția de lider drept una solitară.

Cei mai mulți dintre tinerii alegători (78,3%) preferă un lider care poate gândi pe termen lung și elabora strategii de dezvoltare. În contrast, doar 21,7% ar alege un lider ce propune planuri pe termen scurt și mediu. Orientarea pentru

strategii pe termen lung și răbdarea care este asociată cu implementarea acestor strategii indică faptul că mulți din generația Z au o privire de ansamblu care nu se reduce la perioada imediat următoare.

### Corelații statistice

Dincolo de identificarea acestor preferințe pentru caracteristicile liderilor, am dorit să observăm și dacă ele sunt asociate unor trăsături din rândul populației. În acest sens, tabelul 1 include coeficienții de corelație între fiecare dintre aceste preferințe și patru variabile descrise anterior: satisfacția față de funcționarea democrației în România, interesul pentru politică, gradul de participare politică și plasarea pe axa stânga-dreapta. Pentru a înțelege corelațiile trebuie menționat că itemii care surprind preferințele pentru lider sunt codate cu 1 pentru prima opțiune și cu 2 pentru cea de-a doua (vezi graficul 1). De exemplu, din afara clasei politice este codat 1, iar cu experiență politică bogată este codat 2. Coloanele din tabel sunt denumite cu opțiunea codată cu 2 pentru a face interpretarea rezultatelor mai simplă.

Rezultatele indică faptul că multe dintre aceste patru variabile nu sunt corelate cu caracteristicile alegătorilor. Totuși, există trei observații demne de semnalat. Prima este aceea că tinerii alegători care sunt mai mulțumiți de felul în care funcționează democrația în România au tendința să opteze pentru un lider cu experiență politică și peste 45 de ani. Coeficientul de corelație nu este foarte mare, însă este pozitiv și semnificativ din punct de vedere statistic la pragul 0,01. A doua observație este că respondenții care sunt mai puțin activi din punct de vedere politic – nu au votat în referendum, nu au protestat sau nu au semnat petiții – favorizează un candidat cu experiență politică. A treia corelație ce poate fi menționată este cea între respondenții cu interes sporit față de politică și preferarea unui lider cu strategii pe termen lung și a unui care își poate forma o echipă de specialiști. Cea de-a doua corelație este mai slabă și nici nu este semnificativă din punct de vedere statistic.

	<i>Experiență politică</i>	<i>Peste 45 de ani</i>	<i>Specialist</i>	<i>Echipă de specialiști</i>	<i>Strategii pe termen lung</i>
Satisfacție democratică	0,13**	0,12**	0,01	-0,02	0,03
Interes pentru politică	-0,01	0,04	0,01	0,07	0,08*
Participare politică	-0,11**	-0,02	0,02	-0,04	0,05
Stânga-dreapta	0,04	0,07	0,05	-0,06	0,01

**Note:** Coeficienții de corelație sunt non-parametrici (Spearman) deoarece variabilele sunt măsurate pe o scală ordinală.

N este cuprins între 582 și 634 în funcție de variabile.

Pragurile de semnificație statistică: \*  $p < 0,05$ ; \*\*  $p < 0,01$ .

Tabelul mai include câteva relații ce pot fi explorate de studii ulterioare. De exemplu, tinerii alegători care se consideră de dreapta sunt mai înclinați să opteze pentru un candidat mai în vârstă comparativ cu ceilalți respondenți. Acești alegători preferă un specialist în locul unui generalist, dar coeficientul de corelație este prea mic pentru a face alte inferențe. În același timp, alegătorii care se identifică de stânga sunt mai înclinați să prefere un lider care se bazează pe o echipă de specialiști.

## Concluzii

Acest articol și-a propus să identifice caracteristicile preferate de tinerii români care au votat pentru prima dată un lider politic. Sondajul din care au fost preluate datele pentru analiză a fost realizat imediat după alegerile prezidențiale din noiembrie 2019, astfel încât preferințele pentru lideri politici sunt asociate funcției de președinte a statului. Rezultatele studiului nostru predominant descriptiv ilustrează că majoritatea celor care au răspuns la sondajul nostru doresc un lider cu bogată experiență politică, tânăr, mai degrabă specialist decât generalist, cu o echipă de specialiști lângă el și cu abilitatea de a formula strategii pe termen lung. Unele dintre aceste preferințe sunt corelate cu trăsături ale alegătorilor precum satisfacția pentru funcționarea democrației, interesul în politică sau nivelul de participare politică.

Studiul are un caracter explorator și a dorit evidențierea preferințelor tinerilor alegători. Au fost prezentate și unele corelații bivariate fără însă a explica din punct de vedere teoretic selecția variabilelor. Exercițiul statistic a fost realizat pentru ilustrarea unor diferențe. Rezultatele prezentate sunt utile deoarece reprezintă una dintre puținele abordări sistematice ale preferințelor politice ale celor din generația Z care au votat pentru prima dată în 2019. Ele arată că există variație la nivelul profilului de lider dorit. Unele observații sunt neașteptate și pot oferi un punct de pornire important pentru alte studii care să analizeze motivele pentru care tinerii preferă un anumit tip de lider în defavoarea altuia.

În același timp, datele din sondaj arată că preferințele tinerilor alegători sunt complexe. Unele par a se contrazice, la o primă vedere, pe când altele sunt complementare și pot fi înțelese mai bine atunci când sunt analizate împreună. Liderii politici către care s-ar orienta tinerii au o combinație de trăsături ce necesită o investigație mai amănunțită. Studiul ulterior ar putea încerca să explice preferința pentru acest profil nu doar în contextul alegerilor prezidențiale, așa cum a fost cazul de față, ci și în alte situații ce pot scoate la iveală alte trăsături de leadership politic ce atrage tinerii alegători.

## BIBLIOGRAFIE

- John R. Alford, John R. Hibbing, 'Personal, interpersonal, and political temperaments', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 614(1), 2007: 196–212.
- John R. Alford, Carolyn L. Funk, John R. Hibbing, 'Are political orientations genetically transmitted?', *American Political Science Review* 99(2), 2005: 153–167;
- Bruce J. Avolio, Bernard M. Bass, Dong I. Jung, 'Re-examining the components of transformational and transactional leadership using the Multifactor Leadership', *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 72(4), 1999: 441–462.
- Bruce J. Avolio, Francis J. Yammarino, 'Transformational and Charismatic Leadership', in *Transformational and Charismatic Leadership: The Road Ahead* (Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2013), xxvii–xxxiii.
- Claudio Barbaranelli, Gian Vittorio Caprara, Michele Vecchione, Chris R. Fraley, 'Voters' personality traits in presidential elections', *Personality and Individual Differences* 42(7), 2007: 1199–1208
- Jean Blondel, *Political Leadership: Towards a General Analysis* (London: Sage, 1987).
- Jean Blondel, Jean-Louis Thiébault, Katarzyna Czernicka, Takashi Inoguchi, Ukrist Pathmand, Fulvio Venturino, *Political Leadership, Parties and Citizens* (New York: Routledge, 2010).
- Clem Brooks, 'Voters, Satisficing, and Policymaking: Recent Directions in the Study of Electoral Politics', *Annual Review of Sociology* 32(1), 2006: 191–211.

- Gian Vittorio Caprara, Philip G. Zimbardo, 'Personalizing politics: A congruency model of political preference', *American Psychologist* 59(7), 2004: 581–594
- Gian Vittorio Caprara, Michele Vecchione, Claudio Barbaranelli, R. Chris Fraley, 'When likeness goes with liking: The case of political preference', *Political Psychology* 28(5), 2007: 609–632.
- Anne Case, Christina Paxson, 'Stature and Status: Height, Ability, and Labor Market Outcomes', *Journal of Political Economy* 116(3), 2015: 499–532.
- Szu-Fang Chuang, 'Essential Skills for Leadership Effectiveness in Diverse Workplace Development', *Online Journal for Workforce Education and Development* 6(1), 2013: 1–23.
- Martha L. Cottam, Elena Mastors, Thomas Preston, Beth Dietz, *Introduction to Political Psychology* (London: Routledge, 2015).
- James N. Druckman, Arthur Lupia, 'Preference Change in Competitive Political Environments', *Annual Review of Political Science* 19(1), 2016: 13–31.
- James N. Druckman, Arthur Lupia, 'Mind, Will and Choice', in Goodin, R. E. și Tilly, C. (eds.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 97–113.
- James H. Fowler, Laura A. Baker, Christopher T. Dawes, 'Genetic variation in political participation', *American Political Science Review* 102(2), 2008: 233–248.
- Sergiu Gherghina (ed.), *Party Leaders in Eastern Europe: Personality, Behavior and Consequences* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2020).
- Christine M. Harlen, 'The Leadership Styles of the German Chancellors from Schmidt to Schröder', *Politics & Policy* 30(2), 2002: 347–370.
- Werner Jann, Kai Wegrich, 'Generalists and specialists in executive politics: Why ambitious meta-policies so often fail', *Public Administration* (June), 2019: 1–16.
- Juliet Kaarbo, Margaret C. Hermann, 'Leadership styles of prime ministers: How individual differences affect the foreign policymaking process', *The Leadership Quarterly* 9(3), 1998: 243–263.
- Joshua D. Kertzer, Dustin Tingley, 'Political Psychology in International Relations: Beyond the Paradigms', *Annual Review of Political Science* 21, 2018: 319–339.
- Shelley A. Kirkpatrick, Edwin A. Locke, '6100 – Unit 1 – Leadership: do traits matter?', *Academy of Management Executive* 5(2), 1991: 48–60.
- Casey A. Klofstad, Rindy C. Anderson, Stephen Nowicki, 'Perceptions of competence, strength, and age influence Voters to select leaders with lower-pitched voices', *PLoS ONE* 10(8), 2015: 1–14.
- Jean Lipman-Blumen, 'The Essentials of Leadership: A Historical Perspective', in George R. Goethals, Terry L. Price, Thomas Wren (eds.), *Conceptions of Leadership: Enduring Ideas and Emerging Insights* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014), 15–37.
- Donella H. Meadows, 'The Question Of Leadership: A good leader sets the right goals, gets things moving, and helps us discover that we already know what to do', *The Donella Meadows Project. Academy for Systems Change* (1991): 1–8, <http://donellameadows.org/archives/the-question-of-leadership-a-good-leader-sets-the-right-goals-gets-things-moving-and-helps-us-discover-that-we-already-know-what-to-do/>, accesat 21.10.2020.
- Judith Moeller, Claes de Vreese, Frank Esser, Ruth Kunz, 'Pathway to Political Participation: The Influence of Online and Offline News Media on Internal Efficacy and Turnout of First-Time Voters', *American Behavioral Scientist* 58(5), 2014: 689–700.
- Gregg R. Murray, David J. Schmitz, 'Caveman Politics: Evolutionary Leadership Preferences and Physical Stature', *Social Science Quarterly* 92(5), 2011: 1215–1235.
- Austin Lee Nichols, 'What Do People Desire in Their Leaders? The Effect of Leadership Experience on Desired Leadership Traits', *Leadership & Organization Development Journal* 16(3), 1995: 1–32.

- Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019).
- Thomas Poguntke, Paul Webb (eds.), *The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2005).
- Padmakumar Ram, Venugopal Prabhakar Gantasala, 'Leadership Styles and Perceived Organizational Politics as Predictors of Work Related Outcomes', *European Journal of Social Sciences* 15(1), 2010, 40–55.
- Shawn W. Rosenberg, Lisa Bohan, Patrick McCafferty, Kevin Harris, 'The Image and the Vote: The Effect of Candidate Presentation on Voter Preference', *American Journal of Political Science* 30(1), 1986: 108–127.
- Boas Shamir, 'Ideological position, leaders' charisma, and voting preferences: Personal vs. partisan elections', *Political Behavior* 16(2), 1994: 265–287.
- James Sloam, 'Young people are less likely to vote than older citizens, but they are also more diverse in how they choose to participate in politics', *London School of Economics and Political Science*, 2013: 1–5.
- Laura R. Stroud, Jack Glaser, Peter Salovey, 'The Effects of Partisanship and Candidate Emotionality on Voter Preference', *Imagination, Cognition and Personality* 25(1), 2005: 25–44.
- Filipe Teles, 'Political leaders: the paradox of freedom and democracy', *Revista Enfoques* 10(16), 2012: 113–131.
- Mark Van Vugt, Brian R. Spisak, 'Sex differences in the emergence of leadership during competitions within and between groups', *Psychological Science* 19(9), 2008: 854–858.
- Fred H. Willhoite, 'Primates and Political Authority: A Biobehavioral Perspective', *American Political Science Review* 70(4), 1976: 1110–1126.